

Maria Parlińska¹

Michał Wielechowski²

Katedra Ekonomiki Rolnictwa i Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego
Warszawa

Wpływ globalnego kryzysu finansowego na stan amerykańskiego i polskiego rolnictwa

Impact of the global financial crisis on the U.S. and Polish agriculture

Synopsis. Głównym zamierzeniem artykułu było przedstawienie wpływu globalnego kryzysu finansowego na stan amerykańskiego i polskiego rolnictwa. Pomimo występujących trudności sektory te wydają się być bardziej odporne na niekorzystne zjawiska finansowe aniżeli inne gałęzie obydwu gospodarek.

Słowa kluczowe: globalny kryzys finansowy, ceny żywności, produkty rolne

Abstract. The main objective of the research was to present the impact of global financial crisis on the condition of the U.S. and Polish agriculture. Despite many difficulties these sectors seem to be more resilient to the unfavourable financial phenomena than the other branches of both economies.

Key words: global financial crisis, food prices, agricultural products

Wstęp

Globalny kryzys finansowy³ jest uważany za największe negatywne zjawisko tego typu na świecie od czasów wielkiej depresji z lat 30-tych ubiegłego stulecia. Pomimo tego, iż gospodarka światowa zmaga się z kryzysem od prawie roku, to wciąż nie wiadomo, kiedy nastąpi jego koniec i jakie będą jego ostateczne konsekwencje ekonomiczne dla poszczególnych państw. Podczas gdy większość gałęzi gospodarek narodowych niezwykle dotkliwie odczuwa załamanie gospodarcze, sektor rolny wydaje się być na nie bardziej odporny ze względu na specyficzny charakter produkcji żywności. Nie znaczy to jednak, że negatywne zjawiska w sferze finansów nie mają na niego wpływu. Niewystarczająca ilość danych i wciąż narastające negatywne zjawiska gospodarcze sprawiają, że określenie wielkości wpływu obecnego kryzysu na rolnictwo w Stanach Zjednoczonych i w Polsce ma wciąż charakter przypuszczeń.

¹ Dr, e-mail: maria_parlinska@sggw.pl.

² Mgr., e-mail: michalwielechowski@o2.pl

³ Niektórzy autorzy piszą te słowa z dużej litery traktując je jak nazwę własną. Nie wydaje się to słuszne, gdyż kryzysów finansowych dotykających całą cywilizację, przynajmniej białego człowieka, było już wiele, a w przyszłości, w dobie globalizacji gospodarki, zapewne nie da się uniknąć następnych (przyj. redakcji).

Przyczyny globalnego kryzysu finansowego

Pomimo odmiennych opinii na temat przyczyn aktualnego stanu światowej gospodarki, wszyscy jednomyślnie wskazują Stany Zjednoczone Ameryki Północnej jako miejsce, gdzie kryzys narodził się i rozwinął. Za moment rozpoczęcia globalnego kryzysu finansowego uznaje się 15 września 2008 roku, czyli datę upadłości Lehman Brothers, jednego z największych banków inwestycyjnych na świecie. Przyczyn kryzysu należy szukać jednak o wiele wcześniej.

Polityka FED (System Rezerwy Federalnej St. Zjednoczonych) jest uznawana przez ekonomistów za fundamentalny negatywny czynnik, który przyczynił się do kryzysu finansowego. Brak wprowadzenia ściślejszej kontroli nad rynkiem finansowym i niewłaściwa polityka ustalania stóp procentowych są dziś bardzo krytykowane. FED, w odpowiedzi na negatywne skutki pęknięcia tzw. bańki spekulacyjnej na rynku spółek internetowych w 2000 roku, próbowała ożywić gospodarkę przez obniżanie stóp procentowych. Jednakże, zdaniem profesora Franklina Allena, zbyt duże obniżanie stóp procentowych i utrzymywanie ich na niskim poziomie przez długi okres przyczynia się do pojawienia się w gospodarce nazbyt łatwego kredytu [Allen 2008]. 12 cięć stóp procentowych pomiędzy 2001 a 2003 rokiem spowodowało wystąpienie bańki spekulacyjnej na rynku nieruchomości, która, według teorii Hymana Minsky'ego, okazała się szokiem prowadzącym do wystąpienia zjawisk kryzysowych [Foster i Magdoff 2009].

Kolejnej przyczyny upatrywać należy w niemoralnej polityce banków inwestycyjnych i komercyjnych, które w sposób niezwykle wyrachowany wykorzystały nazbyt liberalne prawo, umożliwiające pozbawiony kontroli transfer ryzyka kredytowego na rynek finansowy w drodze sekurytyzacji. Wystąpienie tak dużych rozmiarów bańki spekulacyjnej na rynku nieruchomości nie byłoby możliwe bez rozwoju rynku papierów wartościowych zabezpieczonych kredytami drugiej kategorii, tzw. subprime.

Procesy globalizacyjne powodujące upowszechnianie wymiany handlowej oraz wymiany informacji pomiędzy państwami są zjawiskami pozytywnymi. Jednakże w tym przypadku przyczyniły się do rozprzestrzenienia się kryzysu finansowego na inne gospodarki narodowe świata, szczególnie te najbardziej rozwinięte i otwarte na wymianę handlową.

Czynniki gospodarcze wpływające na rolnictwo

Próbując określić wpływ aktualnego kryzysu finansowego na rolnictwo należy zastanowić się, które z czynników mają decydujące znaczenie dla stanu sektora rolnego.

Rolnictwo jest specyficzną gałęzią gospodarki, gdyż o wielkości i o jakości produkcji decydują warunki przyrodniczo-klimatyczne. Abstrahując od tego, do najbardziej istotnych czynników ekonomicznych, mających kluczowy wpływ na sytuację w rolnictwie, należy zaliczyć:

- stopę wzrostu gospodarczego, zarówno w kraju jak i zagranicą, która wpływa na wielkość popytu na produkty rolnicze,
- poziom kursu walutowego, mający decydujące znaczenie dla „terms of trade” danej gospodarki narodowej,

- poziom cen ropy naftowej na świecie, wpływający na koszty procesów produkcyjnych,
- poziom otwartości gospodarki kraju w międzynarodowej wymianie handlowej towarami rolnymi, przejawiający się w wielkości eksportu i importu,
- poziom stóp procentowych, decydujący o łatwości pozyskania kapitału obcego przez rolników.

Konsekwencje kryzysu finansowego dla rolnictwa

Wpływ zjawisk kryzysowych na rolnictwo może mieć dwojaki charakter, bezpośredni i pośredni.

Efekty bezpośrednie wynikają ze zmian w gospodarce narodowej danego kraju, przede wszystkim ze spadku PKB. Wielkość produkcji rolnej w zdecydowanej mierze uzależniona jest od liczby mieszkańców danego kraju. Dlatego też kryzys finansowy, wpływający na zubożenie portfeli obywateli danego kraju, wpływa na zmniejszenie wartości, ale niekoniecznie ilości zgłaszanego krajowego popytu na produkty żywnościowe. Mając mniej pieniędzy ludzie kupują produkty tańsze, o gorszych parametrach odżywczych. Konsumenci redukują zakupy produktów rolnictwa organicznego na rzecz żywności „przemysłowej”. Występowanie tego rodzaju zjawisk przyczynia się do spadku cen produktów rolnych. Po stronie podażowej kryzys przyczynia się do zaostrzenia polityki kredytowej banków, także wobec rolników. Trudności w pozyskaniu kredytu ograniczają możliwości inwestycyjne. Zły stan finansów państwa prowadzić może do zmniejszenia pomocy rządowej dla sektora rolnego.

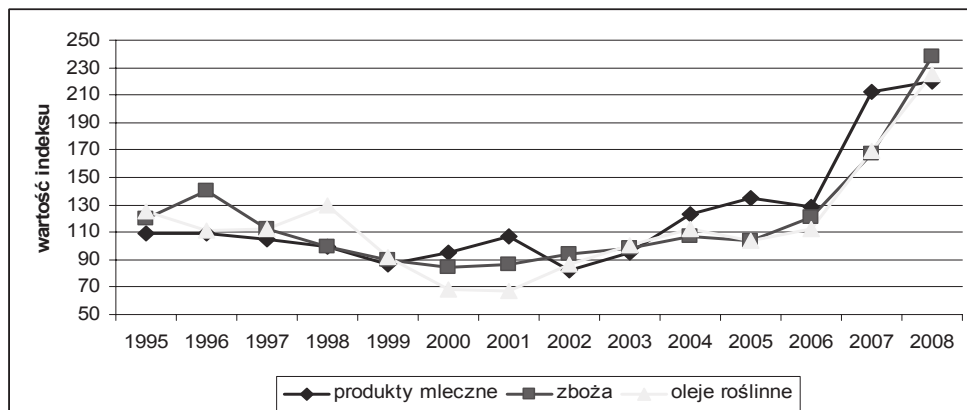
Następstwa pośrednie są rezultatem zmian wzrostu i poziomu PKB w krajach partnerskich, wielkości międzynarodowej wymiany handlowej oraz światowych cen energii. Kryzys finansowy występujący w krajach, z którymi prowadzona jest wymiana handlowa produktami rolnymi, wpływa na jej ujemną dynamikę. Sytuacja ta przejawia się szczególnie w spadającym imporcie produktów rolnych w tych państwach. Zubożenie świata prowadzi również do oszczędności w wydatkach na energię, w tym na paliwa, których zużycie stanowi jeden z podstawowych kosztów produkcji rolniczej.

Siła wpływu każdej z dwóch w/w grup czynników (bezpośrednich i pośrednich) zależy od poziomu otwartości gospodarki na międzynarodową wymianę handlową.

Zmiany cen produktów rolnych w ostatnich latach (bańka spekulacyjna i jej pęknięcie)

Na przestrzeni ostatnich kilkadziesiąt lat ceny produktów rolnych spadły w ujęciu realnym. Jednakże od początku 2006 aż do połowy 2008 roku nastąpiło odwrócenie tej tendencji. Ceny niemalże wszystkich podstawowych produktów rolnych (zbóż, produktów mlecznych, niektórych rodzajów mięsa, olejów roślinnych) wzrosły gwałtownie (rys. 1).

Do tego zjawiska przyczyniło się wiele czynników, strukturalnych i koniunkturalnych, w niektórych przypadkach związanych z podażą, a w innych z popytem. Trudno jest jednak ustalić liczbowo dokładny udział każdego z czynników, ponieważ stopień, w jakim każdy z nich przyczynił się do wzrostu cen, jest różny w zależności od produktu i regionu.

Rys 1. Poziom wskaźników światowych cen produktów rolnych w latach 1995-2008, rok 1998 = 100%

Fig 1. Agricultural products world price indices, years 1995-2008, year 1998 = 100%

Źródło: opracowanie na podstawie statystyki FAO [Food... 2009].

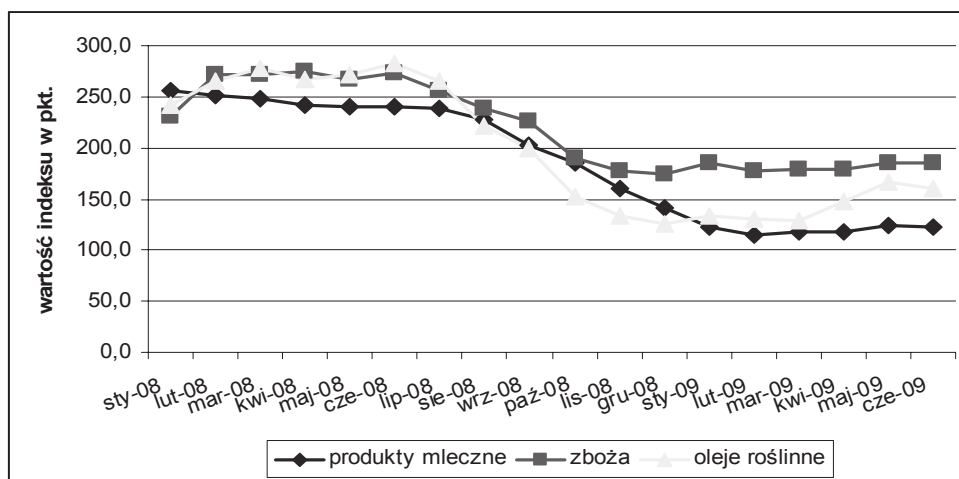
Do najważniejszych czynników, które spowodowały aż tak gwałtowny wzrost cen produktów rolnych, należy zaliczyć następujące.

- Spekulacje na rynkach finansowych związanych z surowcami rolnymi. Globalizacja oraz rozwój instrumentów pochodnych na rynkach finansowych sprawiły, że pojawił się popyt na surowce rolne zgłaszane przez instytucje finansowe. Pęknięcie bańki spekulacyjnej na rynku nieruchomości w Stanach Zjednoczonych spowodowało, że inwestorzy zaczęli przenosić część swego kapitału na rynek towarów rolnych, w konsekwencji czego towary te stały się jedną z bardziej popularnych form inwestycji kapitału. Zapoczątkowało to „manię zakupów” na rynku produktów rolnych.
- Nasilanie się interakcji pomiędzy rynkami produktów rolnych (rynkiem zbóż, roślin oleistych i produktów hodowli) spowodowane wzrostem demograficznym, wysokimi wskaźnikami wzrostu gospodarczego, procesami urbanizacji i zmianami nawyków żywieniowych odnotowanymi w wielu krajach rynków wschodzących (takich jak Chiny, Brazylia czy Indie). Wszystkie te czynniki łącznie spowodowały stały wzrost popytu na produkty pierwszej potrzeby i żywność o wysokiej wartości odżywczej (przede wszystkim produkty mięsne i mleczne) oraz na zboża pastewne.
- Nasilanie się interakcji między rynkami produktów rolnych a innymi rynkami (m.in. rynkiem paliwowym). Wzrost cen energii ma w rzeczywistości większy wpływ na ostateczne ceny produktów spożywczych niż podwyżki cen produktów rolnych. Oddziałuje on bezpośrednio na ceny żywności, powodując zwiększone koszty nakładów (oleju napędowego, nawozów, pestycydów) oraz wzrost kosztów związanych z przetwarzaniem i transportem. Informacje o kurczących się złożach ropy naftowej spowodowały wzrost cen tego produktu na światowych rynkach oraz rosnący popyt na biopaliwa.
- Zahamowanie wzrostu pól oraz systematyczne zmniejszanie się światowych zapasów zbóż od połowy lat 90-tych. Sytuacja pogorszyła się znacznie jeszcze

wskutek zmiennych warunków pogodowych w latach 2005-2006, które spowodowały nieurodzaj w krajach będących głównymi producentami i eksporterami tych produktów rolnych (m.in. w Australii, USA, krajach Unii Europejskiej).

- Restrykcyjna polityka eksportowa prowadzona przez wiele krajów, głównie azjatyckich, eksportujących produkty rolne. W sytuacji drastycznie rosnących cen towarów rolnych na światowych rynkach, władze tych państw wprowadziły zakaz lub ograniczenie ich eksportu w celu niedopuszczenia do pojawienia się niedoborów na rynku wewnętrznym. Władze hinduskie wprowadziły zakaz wywozu ryżu, a Chiny, Wietnam oraz Tajlandia ograniczyły wielkość eksportu tego produktu. Kazachstan zaprzęstał eksportu pszenicy, natomiast władze Indonezji wprowadziły wysokie cła na wywóz oleju palmowego.

Niestety, druga połowa 2008 roku przyniosła gwałtowny spadek cen produktów rolnych. Zjawisko to przedstawia rysunek 2.

Rys. 2. Indeksy światowych cen produktów rolnych między styczniem 2008 a czerwcem 2009, rok 1998 = 100%

Fig. 2. World price indices of agricultural products, January 2008 - June 2009, year 1998 = 100%

Źródło: opracowanie na podstawie statystyki FAO [Food... 2009].

Za podstawową przyczynę gwałtownego spadku cen uważa się negatywne zmiany spowodowane pojawieniem się globalnego kryzysu finansowego. Praktycznie wyeliminował on przepływy pieniężne na rynkach instrumentów pochodnych związanych z rynkami surowców rolnych. Kryzys spowodował zakończenie okresu spekulacji w tym segmencie rynku finansowego. Pojawienie się ujemnego tempa wzrostu gospodarczego w największych gospodarkach narodowych świata przyczyniło się do obniżenia cen energii, przede wszystkim ropy naftowej. Niestety, spadek cen oleju napędowego, który spowodował obniżenie kosztów produkcji w rolnictwie, poddał w wątpliwość opłacalność zastępowania ropy naftowej biopaliwami. Doprowadziło to do zmniejszenia zgłaszanego popytu na produkty rolne wykorzystywane do wytwarzania energii (głównie kukurydza).

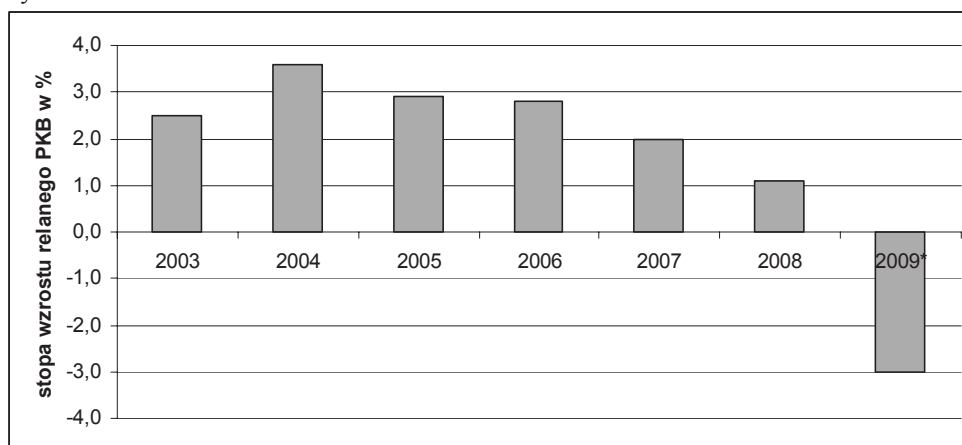
Wraz z obniżką cen paliw narastający kryzys finansowy doprowadził do stagnacji w światowym spożyciu żywności i międzynarodowym handlu produktami rolnymi.

Poza czynnikami gospodarczymi do spadku cen produktów rolnych przyczyniły się bardzo korzystne warunki pogodowe w 2008 roku, które spowodowały wzrost plonów zbóż (podaży zbóż). Poza tym rosnące ceny zbóż w latach 2006-2008 spowodowały zwiększenie areалу produkcyjnego przez rolników i zaspokojony został popyt na produkty rolne.

Wpływ globalnego kryzysu finansowego na rolnictwo amerykańskie

Pogarszający się stan ekonomiczny amerykańskiego rolnictwa widoczny od drugiej połowy 2008 roku powszechnie wiązany jest z wystąpieniem zjawisk kryzysowych w sektorze finansowym USA. Wskazuje to, jak silne relacje wiążą poszczególne sektory gospodarki w dzisiejszych czasach.

Ostatnie lata (2003-2007) były okresem gospodarczej prosperity w USA. PKB rósł w tempie średnio ponad 2,8% rocznie (rys. 3), co w przypadku tak dużego kraju uznać należy za niezwykle sukces. Ożywienie gospodarcze przekładało się na wzrost zamożności Amerykanów, a w konsekwencji na rosnący krajowy popyt na żywność. Niestety, rok 2008 przyniósł odwrócenie tej pozytywnej tendencji (ujemny wzrost gospodarczy w dwóch ostatnich kwartałach 2008). W 2008 roku pojawiła się w Stanach Zjednoczonych recesja, która trwa do dziś (II kw. 2009). Prognozowany spadek PKB w bieżącym roku (2009) wyniesie ma 3%.

*prognoza

Rys. 3. Realna stopa wzrostu PKB w USA w latach 2003-2009, %

Fig. 3. GDP real growth rate in the US, years 2003-2009, %

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyki amerykańskiego ministerstwa handlu [Bureau... 2009].

Stopa bezrobocia do końca tego roku może prawie podwoić swój poziom sprzed 1,5 roku i osiągnąć ponad 9%. Oczywistym jest, że tak zła sytuacja gospodarcza USA ma swoje odniesienie do wielkości wydatków na żywność. Jednakże zmiana wielkości popytu

ze strony Amerykanów nie jest znacząca. Większość obywateli USA ma dostatecznie wysoki standard życiowy i zmiana dochodów nie odbija się na ich stylu odżywiania się.

Stan systemu bankowego wpływa na dostępność kredytów, w tym kredytów dla rolnictwa. W USA kryzys finansowy oddziałuje na spadek efektywności zarówno banków komercyjnych, jak i rolniczych. Jednakże banki rolnicze znajdują się w znacznie lepszej kondycji finansowej. Niemniej jednak występująca recesja spowodowała, że kredyty rolnicze są trudniej dostępne i obciążone większym ryzykiem w 2009 roku niż w latach poprzednich. Przyczynami takiego stanu rzeczy są:

- bardziej rygorystyczne standardy kredytowe,
- mniejsza dostępność funduszy, z których udzielane są kredyty dla rolników,
- podwyższone ryzyko związane z zagrożeniem niespłacenia kredytów przez rolników,
- spadająca wartość gospodarstw rolnych.

Wyżej wspomniane bezpośrednio skutki kryzysu finansowego dla amerykańskiego rolnictwa nie są tak duże, jak skutki pośrednie, wynikające ze zmian gospodarczych w krajach, które są partnerami handlowymi USA. Spowodowane to jest tym, iż Stany Zjednoczone należą do największych eksporterów i importerów produktów rolnych na świecie. Dziś już wiadomo, że zjawisko kryzysu finansowego w USA bardzo negatywnie wpłynęło na sytuację gospodarczą na świecie. Według prognoz światowy PKB spadnie w 2009 roku o ponad 2% [Shane i inni 2009].

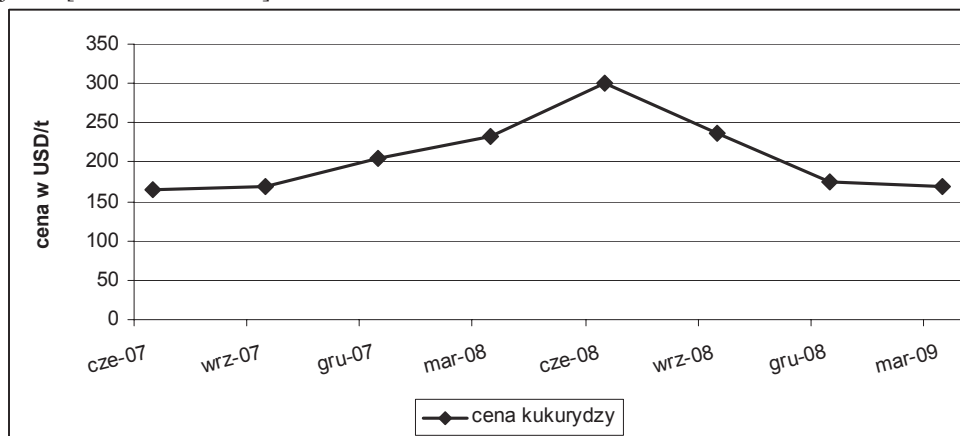
Pomimo iż wielkość popytu na żywność w Stanach Zjednoczonych i innych wysoko rozwiniętych krajach nie zmienia się znacząco ze względu na niższe dochody obywateli, to w krajach rozwijających się elastyczność popytu na żywność jest stosunkowo wysoka. Taka sytuacja jest bardzo niekorzystna dla Stanów Zjednoczonych, ponieważ właśnie gospodarki rozwijających się krajów są znaczącym rynkiem zbytu dla amerykańskich produktów rolnych.

Kryzys finansowy spowodował znaczny spadek cen energii na świecie. Na przestrzeni pół roku, pomiędzy lipcem a grudniem 2008 cena ropy naftowej na światowych rynkach obniżyła się ponad czterokrotnie. Dla amerykańskich farmerów spadek ten ma niekorzystny wpływ na stronę popytową oraz pozytywny wpływ na stronę podażową. Spadek cen paliw powoduje obniżenie cen biopaliw, a to w konsekwencji wpływa na obniżenie cen produktów rolnych, z których są one wytwarzane, w przypadku USA kukurydzy (rys. 4).

Pozytywne efekty niższych cen energii wiążą się z obniżającym się kosztem produkcji rolniczej (energii, paliw, nawozów rolniczych i środków ochrony roślin). Wiadomym jest, że w przypadku amerykańskich producentów zbóż energochłonne środki produkcji stanowią od połowy do 2/3 wartość kosztów operacyjnych. Warto dodać, że spadek cen energii nie dosięga wszystkich amerykańskich rolników jednakowo. Każdy z nich zyskuje na niższych kosztach produkcji. Jednakże producenci zbóż tracą, ponieważ ceny zbóż wykorzystywanych do produkcji biopaliw spadają. W tym samym czasie producenci bydła i trzody chlewnej osiągają wyższe dochody wskutek niższych cen pasz dla zwierząt.

Jednym z najważniejszych pośrednich wpływów kryzysu na amerykańskie rolnictwo jest poziom kursu walutowego dolara w stosunku do walut największych partnerów handlowych (m.in. chińskiego juana). W ostatnich kilku latach (2005-2008) dolar ulegał deprecjacji. Sytuacja ta była bardzo korzystna dla amerykańskich producentów rolnych i przyczyniała się do wzrastającego eksportu. Paradoksalnie, globalny kryzys finansowy przyczynił się do umocnienia dolara. Wy tłumaczyć można to tym, że pomimo, iż kryzys

narodził i rozwinął się w USA, gospodarka tego kraju jest bardziej wiarygodna aniżeli gospodarki krajów, których też dosięgły te niekorzystne zjawiska finansowe. Ta sytuacja powoduje, że amerykański eksport produktów rolniczych stał się jeszcze trudniejszy. Siła dolara w drugiej połowie 2009 nadal pozostaje zagadką. Według wcześniejszych przewidywań, dolar powinien umocnić się w 2009 roku o około 5% w stosunku chińskiego juana [Shane i inni 2009].

Rys. 4. Eksportowe ceny kukurydzy oferowane przez dostawców amerykańskich i europejskich między II kwartałem 2007 a I kwartałem 2009, USD/t

Fig. 4. Export prices of corn offered by U.S. and European deliverers, II quarter 2007 – I quarter 2009, USD/t

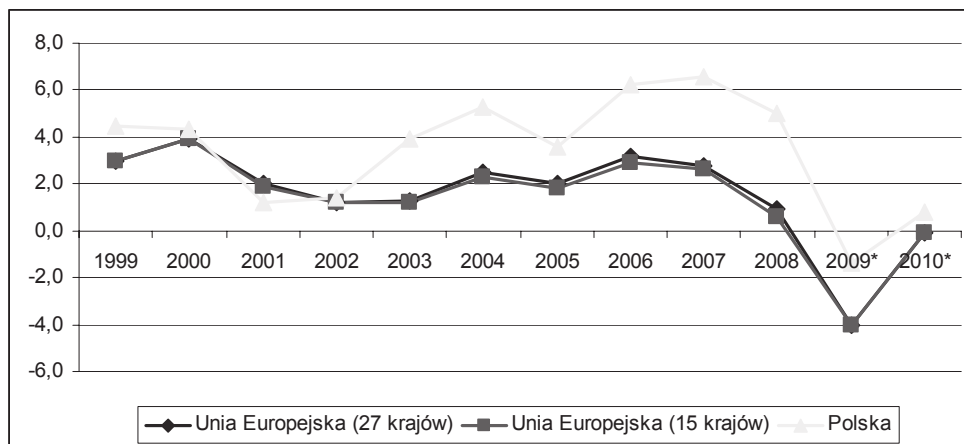
Źródło: opracowanie własne na podstawie publikacji IERGiŻ [Rynek... 2009].

Wpływ globalnego kryzysu finansowego na rolnictwo polskie

Polskie rolnictwo różni się od amerykańskiego nie tylko ze względu na wielkość, ale również charakter tego sektora gospodarki. Nie zmienia to jednak faktu, iż jego kondycja w podobnym stopniu uzależniona jest od koniunktury gospodarczej wewnątrz kraju i w krajach partnerskich.

Podobnie jak w przypadku USA, ostatnie lata były dla Polski czasem zdecydowanego ożywienia gospodarczego. Pomiędzy 2006 rokiem a III kwartałem 2008 roku wzrost PKB oscylował w granicach 6%. Niestety, ostatni kwartał 2008 przyniósł spowolnienie tempa wzrostu gospodarczego na skutek negatywnych zjawisk w gospodarce światowej. Pomimo że pierwszy kwartał bieżącego roku (2009) spowodował dalsze spowolnienie wzrostu PKB (wyniósł on zaledwie 0,8% w stosunku do analogicznego kwartału 2008 r.), a przewidywana roczna wielkość tego wskaźnika szacowana przez polski rząd wyniesie ma 0,2%, sytuacja Polski jest o wiele lepsza aniżeli innych państw członkowskich UE (rys 5).

Globalny kryzys finansowy nie wpłynął dotychczas (II kwartał 2009) znacząco na pogorszenie sytuacji na polskim rynku pracy. Według danych Eurostatu, stopa bezrobocia wzrosła w Polsce w przeciągu ostatniego roku (czerwiec 2008 – maj 2009) tylko o jeden punkt procentowy i wynosi obecnie 8,1%, co jest wynikiem lepszym aniżeli średnia unijna (rys. 6).

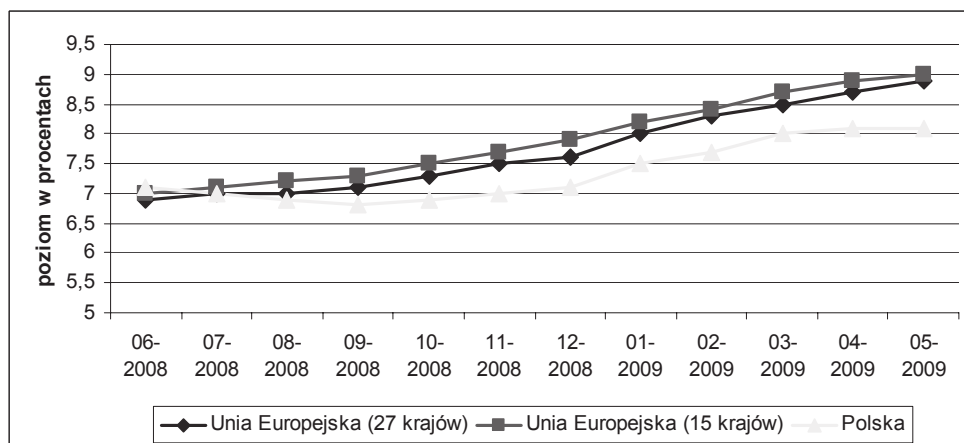

*prognoza

Rys. 5. Realna stopa wzrostu PKB w Polsce i w Unii Europejskiej w latach 1999-2010, %

Fig. 5. Real GDP growth rate in Poland and in the European Union, years 1999-2010, %

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyki Eurostatu [Real GDP... 2009].

Rys. 6. Stopa bezrobocia w Polsce i w Unii Europejskiej pomiędzy czerwcem 2008 a majem 2009, %

Fig. 6. Unemployment rate in Poland and in the European Union, June 2008 – May 2009, %

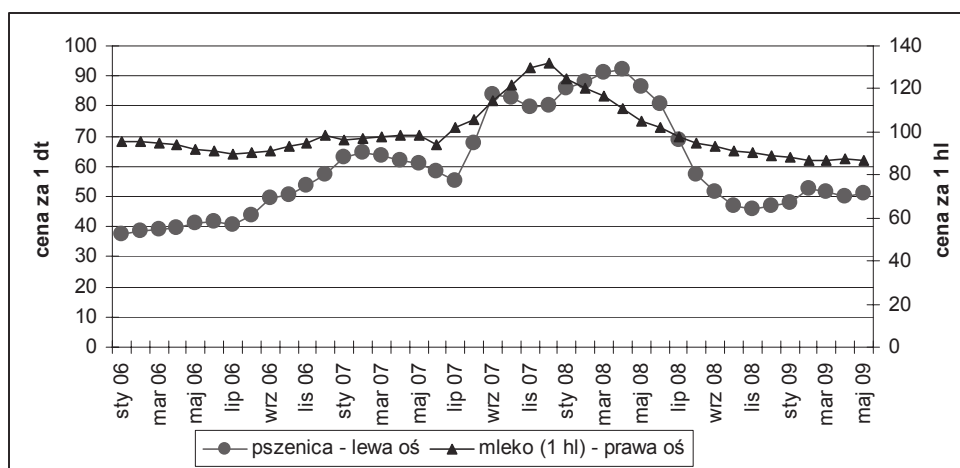
Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyki Eurostatu [Harmonised... 2009].

W opinii ekonomistów polskie rolnictwo jest w dobrej kondycji w porównaniu do innych sektorów gospodarki [Poczta 2009]. W 2008 roku wzrosła rentowność polskich gospodarstw rolnych i stan ten utrzymuje się do chwili obecnej (czerwiec 2009), głównie dzięki unijnym dotacjom. Należy nadmienić, że rolnicy są grupą społeczną, która w najszerszym stopniu korzysta z funduszy unijnych. W bieżącym roku (2009) Polska uzyskała z Brukseli kwotę 1,4 miliarda euro na rozwój wsi, a od początku naszej obecności w Unii Europejskiej ponad 10 miliardów euro. Należy podkreślić niezaprzeczalny wpływ

stabilizujący, jaki wywiera na dochody polskich rolników wsparcie bezpośrednie ze środków unijnych, które ze względu na zagwarantowany i bezpłatny charakter staje się w czasach kryzysowych dochodem o pierwszorzędym znaczeniu.

Obecne pogorszenie sytuacji gospodarczej Polski osłabia popyt, ale w przypadku żywności ma to niewielkie znaczenie, gdyż dość stała kwota pochodząca z budżetów domowych przeznaczana jest na żywność. Popyt ten nazywa się popytem szytywnym i ma charakter pozytywny w czasach kryzysowych. Zdaniem ekonomistów, największe zagrożenie stanowi wpływ wielkości podaży (produkcji rolnej) na ceny. W opinii Poczty [Poczta 2009] z żywnością jest tak, że gdy produkcja maleje np. o 3%, to ceny mogą wzrosnąć o 20%. Wzrost cen jest często niewspółmierny do zmian podaży.

Spowolnienie gospodarcze widoczne jest przede wszystkim w branżach mlecznej, mięsnej, owocowej i cukrowniczej. Szczególnie trudna sytuacja panuje na rynku mleka, dotyczy to zarówno produkcji, jak i przetwórstwa mleka. Spowodowana została ona załamaniem się cen światowych tego produktu w 2008 roku. Niestety, w roku 2009 tendencja spadkowa na rynku mleka nadal się utrzymuje, a prognozy również nie są zadowalające (rys. 7). Spadek kosztów produkcji nie skompensował spadku cen mleka. Niekorzystną sytuację pogłębiły kredyty inwestycyjne zaciągnięte zarówno przez rolników, jak i przedsiębiorstwa przetwórstwa mlecznego w latach poprzednich, kiedy sytuacja dla tego sektora była korzystna. Obecnie zarówno rolnicy, jak i przedsiębiorstwa, mają kłopoty ze spłatą tych zobowiązań.

Rys. 7. Ceny pszenicy i mleka w okresie styczeń 2006 – maj 2009, odpowiednio zł/dt i zł/hl

Fig. 7. Wheat and milk prices, January 2006 - May 2009, PLN/dt and PLN/hl respectively

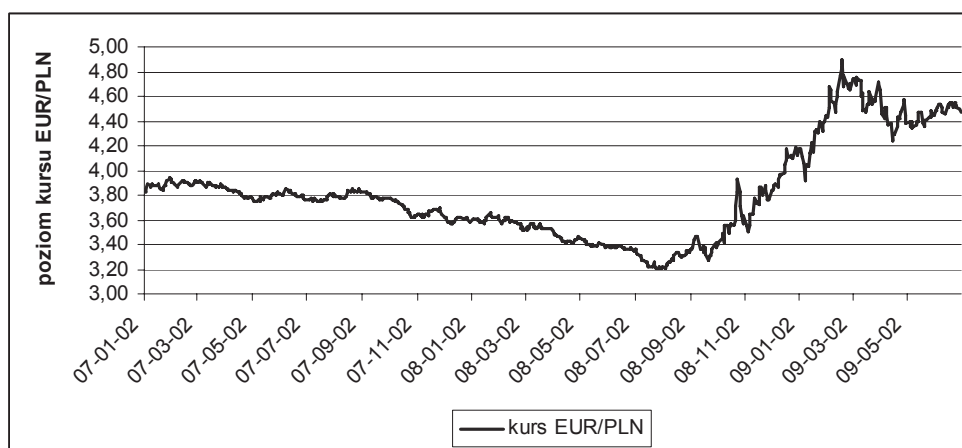
Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyki GUS [Ceny... 2009].

Polscy producenci zbóż również odczuwają niekorzystne konsekwencje zjawisk kryzysowych na świecie (rys. 7). Spadek cen niemalże wszystkich zbóż w ostatnim roku (pomiędzy czerwcem 2008 a majem 2009) spowodował obniżenie opłacalności produkcji, której nie zrekomensował spadek cen paliw (gwałtowne obniżenie cen ropy naftowej na świecie nie znalazło odniesienia w cenach paliw w Polsce). Prognozy wskazują, że żniwa w 2009 roku nie przyniosą wzrostu cen i rolnicy będą zmuszeni sprzedawać ziarno nawet

poniżej kosztów produkcji albo magazynować je. Wzrastające ceny nawozów i środków ochrony roślin także niekorzystnie wpłyną na sytuację producentów zbóż w Polsce.

Użycie kapitału obcego (kredytu) pełni niezwykle ważną rolę w sektorze rolniczym. Dzięki niemu możliwy jest rozwój i wszelkie inwestycje. Zdaniem ekonomistów BGŻ rolnictwo polskie jest obciążone mniejszym ryzykiem kredytowym niż inne sektory [Winek 2009]. Jednak globalne ograniczanie akcji kredytowej odbija się na dostępności środków finansowych dla sektora rolnego. Czynniki, które to spowodowały, są analogiczne do występujących obecnie w Stanach Zjednoczonych.

Na atrakcyjność polskich towarów na rynku międzynarodowym, poza ich walorami ekologicznymi, wpływa kurs złotego. Od połowy 2007 roku do końca trzeciego kwartału 2008 roku polska waluta umacniała się względem euro i wpływało to na spowolnienie dynamiki wzrostu eksportu towarów rolniczych. Od października 2008 złoty uległ jednak deprecjacji (rys. 8), co powinno przełożyć się na wzrost eksportu polskich produktów rolniczych. Jednakże ze względu na trudności ekonomiczne występujące w krajach partnerskich (przede wszystkim w państwach UE), nie widać ożywienia w wymianie handlowej.

Rys. 8. Kurs walutowy PLN/EUR w okresie między styczniem 2007 a czerwcem 2009

Fig. 8. PLN/EUR exchange rate, January 2007 - June 2009

Źródło: opracowanie na podstawie: [Archiwalne... 2009].

Podsumowanie

Zarówno w amerykańskim, jak i w polskim sektorze rolnym widoczny jest wpływ globalnego kryzysu finansowego, który przejawia się:

- przede wszystkim w obniżeniu dochodowości u producentów mleka oraz zbóż wskutek niewspółmiernie wysokiego spadku cen tych produktów, w stosunku do spadku cen energii,
- w bardziej restrykcyjnej polityce kredytowej banków wobec sektora rolnego,

- w spadającej wartości zgłaszanego popytu na towary rolne ze strony konsumentów w Stanach Zjednoczonych i w Polsce,
- w spadku popytu na biopaliwa na świecie.

Jednakże stan polskiego i amerykańskiego rolnictwa na tle innych sektorów gospodarki obu krajów, mimo występujących trudności, wydaje się być bardziej stabilny i odporny na wpływ występujących niekorzystnych zjawisk finansowych.

Literatura

- Agricultural Outlook 2009 – 2018. [2009]. OECD-FAO. [Tryb dostępu:] www.agri-outlook.org. [Data odczytu: lipiec 2009].
- Allen F., [2008]: Lessons from the crisis, University of Pennsylvania, European University Institute.
- Archiwalne kursy walut [2009]. [Tryb dostępu:] www.nbp.pl/home.aspx?c=/ascx/archa.ascx. [Data odczytu: lipiec 2009].
- Bureau of Economic Analysis, U.S. Department of Commerce [2009]. [Tryb dostępu:] <http://www.bea.gov/national/index.htm#gdp>. [Data odczytu: lipiec 2009].
- Ceny produktów rolnych [2009]. [Tryb dostępu:] www.stat.gov.pl/gus/5840_1336_PLK_HTML.htm. [Data odczytu: lipiec 2009].
- Ellinger P., Sherrick B. [2008]: Financial Markets in Agriculture. Illinois Farm Economics Update. [Tryb dostępu:] www.farmdoc.uiuc.edu/ifeu. [Data odczytu: lipiec 2009].
- Food Price Indices. [2009]. [Tryb dostępu:] <http://www.fao.org/worldfoodsituation/FoodPricesIndex/en/>. [Data odczytu: lipiec 2009].
- Foster J., Magdoff F., [2009]: The great financial crisis. Causes and consequences, Monthly Review Press, New York.
- Gawrychowski M. [2009]: Polska wieś nie musi obawiać się kryzysu. *Gazeta prawna* 15.06.2009.
- Harmonised unemployment rate by gender [2009]. [Tryb dostępu:] <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&language=en&pcode=teilm020&tableSelection=1&plugin=1>. [Data odczytu: lipiec 2009].
- Henderson J., Awers M. [2009]: Recession Catches Rural America. [Tryb dostępu:] www.kansascityfed.org. [Data odczytu: lipiec 2009].
- Massot Marti A. [2009]: WPR w kontekście kryzysu gospodarczego i finansowego, Dyrekcja Generalna ds. Polityki Wewnętrznej Unii Europejskiej. [Tryb dostępu:] www.europarl.europa.eu. [Data odczytu: lipiec 2009]. [Data odczytu: lipiec 2009].
- Poczta W. [2009]: Funkcjonowanie rolnictwa w województwie lubuskim 5 lat po wstąpieniu do Unii Europejskiej, Debata Rolna 2009, Zielona Góra.
- Real GDP growth rate - Growth rate of GDP volume - percentage change on previous year [2009]. [Tryb dostępu:] <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsieb020>. [Data odczytu: lipiec 2009].
- Rynek zbóż, czerwiec 2009. IERiGŻ – Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa.
- Sawicki M [2009]: Wystąpienie ministra rolnictwa i rozwoju wsi Marka Sawickiego w Sejmie RP, 2009-06-26. [Tryb dostępu:] www.minrol.gov. [Data odczytu: lipiec 2009].
- Shane M., Liefert W., Morehart M., Peters M., Dillard J., Torgerson D., Edmondson W. [2009]: The 2008/2009 World Economic Crisis, What it Means for U.S. Agriculture. [Tryb dostępu:] www.ers.usda.gov. [Data odczytu: lipiec 2009].
- Winek D. [2008]: Wpływ kryzysu na gospodarkę i sektor rolny w Polsce – perspektywa roku 2009. [Tryb dostępu:] www.bgz.pl. [Data odczytu: lipiec 2009].
- Wielechowski M. [2009]: Sytuacja gospodarcza Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej w świetle Globalnego Kryzysu Finansowego. Praca magisterska na WNE SGGW pod kierunkiem Marii Parlińskiej.